

Φύλο και Ιστορία

Ενότητα 5: Ο έμφυλος κόσμος της εργασίας
(και της φτώχειας)

Ανδρονίκη Διαλέτη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα: Ιστορίας, Αρχαιολογίας, Κοινωνικής
Ανθρωπολογίας

Σκοποί ενότητας

Σε αυτή την ενότητα θα μελετήσουμε τις έμφυλες διαστάσεις της εργασίας στην πρώιμη νεότερη Ευρώπη. Το ενδιαφέρον μας θα επικεντρωθεί τόσο στον αγροτικό όσο και στον αστικό χώρο, τόσο σε παραδοσιακές μορφές εργασίας (αγροτικές εργασίες, συντεχνιακή οργάνωση, οικιακή εργασία) όσο και σε νεότερες μορφές απασχόλησης (π.χ. πρωτοβιομηχανικές μονάδες παραγωγής). Ιδιαίτερο βάρος θα δοθεί στον έμφυλο καταμερισμό της εργασίας καθώς και στον παράγοντα της μετανάστευσης ενώ θα συζητηθούν οι επιπτώσεις της πρωτοκαπιταλιστικής ανάπτυξης στις συνθήκες εργασίας και στις αντιλήψεις περί «γυναικείας» και «ανδρικής» εργασίας. Τέλος, θα εξετάσουμε τις επιπτώσεις του νέου εργασιακού ήθους στις προσλήψεις και τις πολιτικές απέναντι στο φαινόμενο της φτώχειας και θα προβληματιστούμε ως προς το έμφυλο πρόσωπο της τελευταίας.

Περιεχόμενα ενότητας 1/2

- Ο έμφυλος κόσμος της εργασίας
- Ο έμφυλος κόσμος της φτώχειας
- Αγροτικές εργασίες
- Οικοδομικές εργασίες
- Η εποχικότητα των εργασιών
- Η λαχανοπώλιση
- Η μαιευτική
- Ιεραρχίες του «γυναικείου κόσμου»
- Οι τυπογράφοι
- Ο «ανδρικός» κόσμος των τεχνιτών
- Η υφαντουργία
- Οι γυναίκες συνήθως αναλάμβαναν τα πρώτα και πιο κακοπληρωμένα στάδια στον κλάδο της υφαντουργίας

Περιεχόμενα ενότητας 2/2

- Οι νέες αντιλήψεις περί φτώχιας οδήγησαν σε ένα εντεινόμενο ενδιαφέρον για τον κόσμο της επαιτείας στην τέχνη και λογοτεχνία
- *Liber Vagatorum*
- Το βρεφοκομείο και γυναικείο οικοτροφείο Santa Maria della Pieta
- Η ποινικοποίηση της φτώχιας
- Προς τον μεγάλο εγκλεισμό
- Πατριαρχικές και επαγγελματικές συναρθρώσεις του ανδρισμού
- Η ηλικία ως παράγοντας διαμόρφωσης του ανδρισμού
- Το επάγγελμα της μαίας: επαγγελματικές δεξιότητες και αρετές
- Γυναικεία μαθητεία στο Southampton (1577): ένα ζήτημα αστικής πολιτικής
- Οι οικονομικές αντιξοότητες της γυναικείας χηρείας
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των βρεφών που εγκαταλείπονταν ήταν κορίτσια
- Προτεινόμενη Βιβλιογραφία

Ο έμφυλος κόσμος της εργασίας
(και της φτώχειας)

Ο έμφυλος κόσμος της εργασίας

- Αστικός και αγροτικός χώρος: παλαιά και νέα επαγγέλματα.
- Πρώιμοι νεότεροι μετασχηματισμοί: καπιταλιστικές ανακατατάξεις και έμφυλος καταμερισμός της εργασίας.
- Συγκροτώντας τον ανδρισμό στον κόσμο των εμπόρων και των τεχνιτών.
- Πρωτοεκβιομηχάνιση: έμφυλες και ταξικές ιεραρχήσεις.
- Έμφυλοι χώροι εργασίας.
- Η μάχη της επιβίωσης: υπηρέτριες, μάγισσες και πόρνες.
- Τα όρια επιστήμης και πρακτικής: άνδρες γιατροί και γυναίκες μαίες.

Ο έμφυλος κόσμος της φτώχιας

- Το έμφυλο πρόσωπο της φτώχιας: μόνες γυναίκες, χήρες και ορφανά.
- Η ποινικοποίηση της φτώχιας και ο δρόμος προς τον μεγάλο εγκλεισμό.
- Άξιοι και ανάξιοι φτωχοί: πτωχοκομεία, νοσοκομεία και αναμορφωτήρια.
- Ο έμφυλος κόσμος της επαιτείας.
- Γυναικεία ιδρυματοποίηση: πειθαρχώντας τις φτωχές και «ανήθικες» γυναίκες.

Très Riches Heures du Duc de Berry (1412-1416): αγροτικές εργασίες

Ιούνιος – θερισμός

Ιούλιος – κουρά

Οικοδομικές εργασίες: Ο πύργος της Βαβέλ, The Bedford Hours (1414-1423)

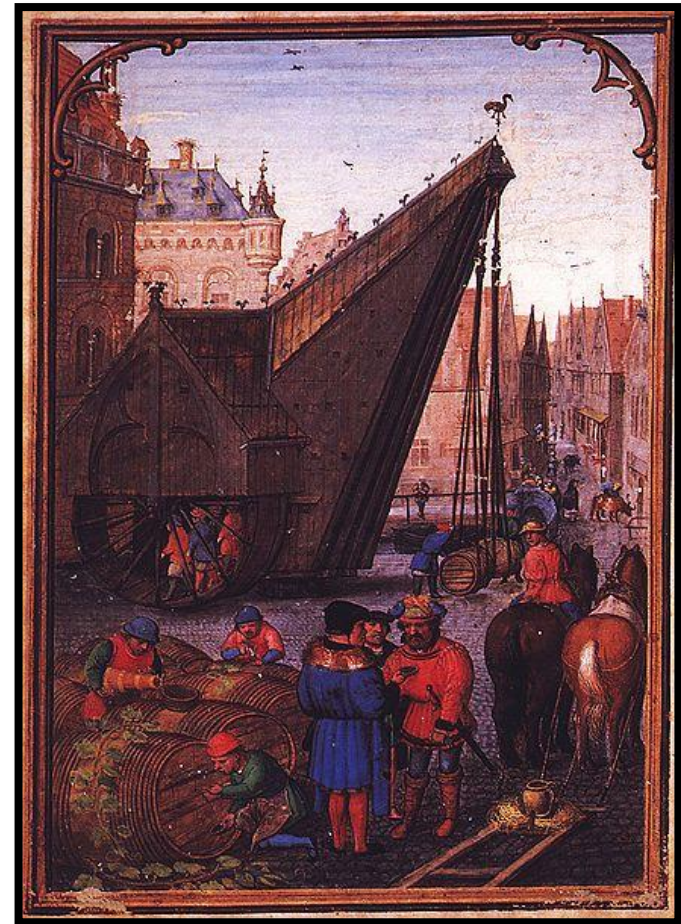

Η εποχικότητα των εργασιών:
Από το φλαμανδικό Βιβλίο των Ωρών του Simon Bening
(1483-1561)

Ιανουάριος

Οκτώβριος

Pieter Aertsen, Η λαχανοπώλισσα (1567)

Η μαιευτική αποτελούσε αποκλειστικά γυναικεία απασχόληση πριν τη σταδιακή επαγγελματοποίησή της

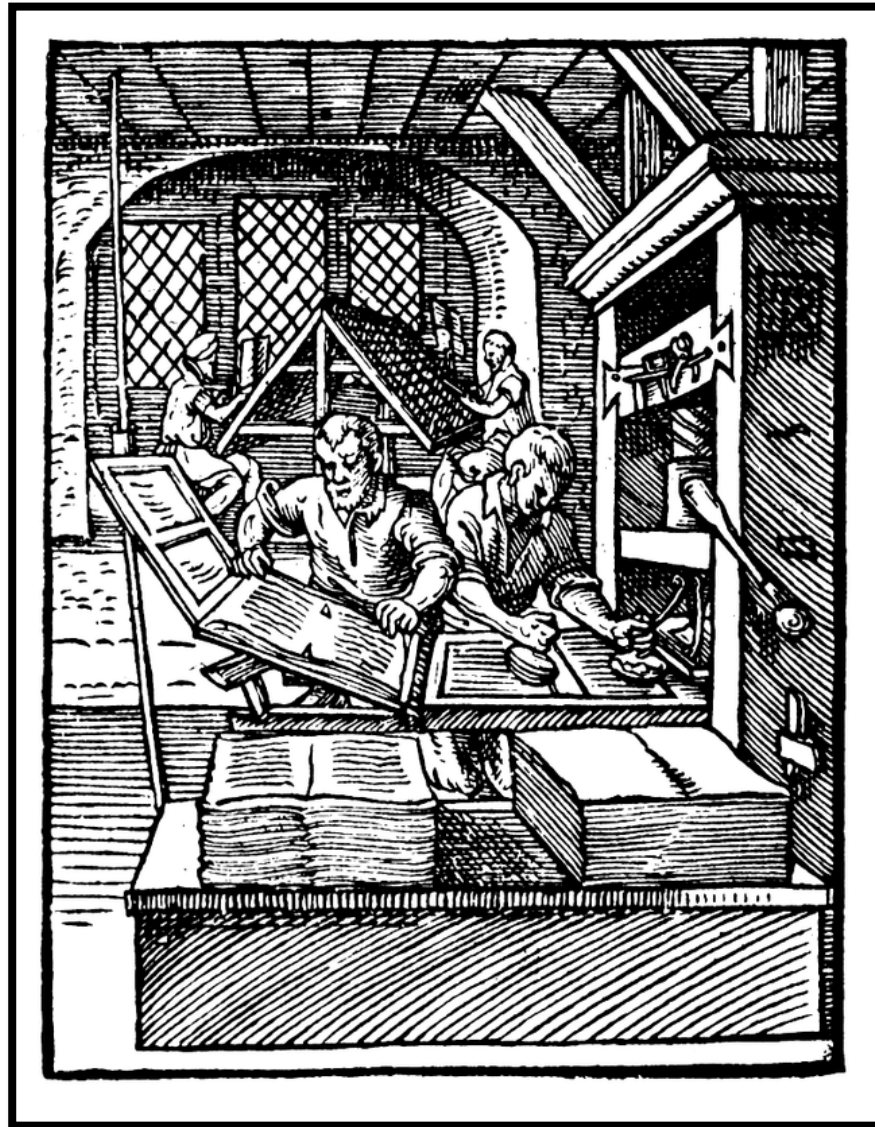

Ιεραρχίες του «γυναικείου κόσμου»:
Nicolaes Maes, Η τεμπέλα υπηρέτρια (1655)

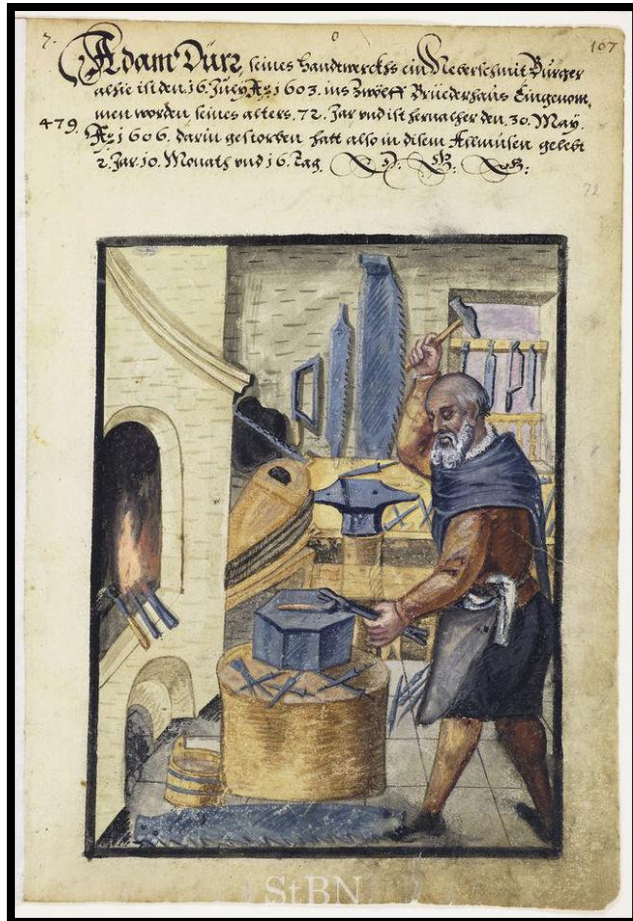

Οι τυπογράφοι (ανώνυμο, 1568)

Ο «ανδρικός» κόσμος των τεχνιτών

Σιδηρουργός (1606)

Οπλουργός (1613)

Η υφαντουργία υπήρξε από τους σημαντικότερους κλάδους στη προβιομηχανική Ευρώπη

Εργάτες σε υφαντουργείο του Leiden
(Isaac van Swanenburg, 1595)

Οι υφάντρες
(Diego Velázquez, 1644-48)

Οι γυναίκες συνήθως αναλάμβαναν τα πρώτα και πιο
κακοπληρωμένα στάδια στον κλάδο της υφαντουργίας:
Μεταξουργείο (Jan van der Straet, 1580)

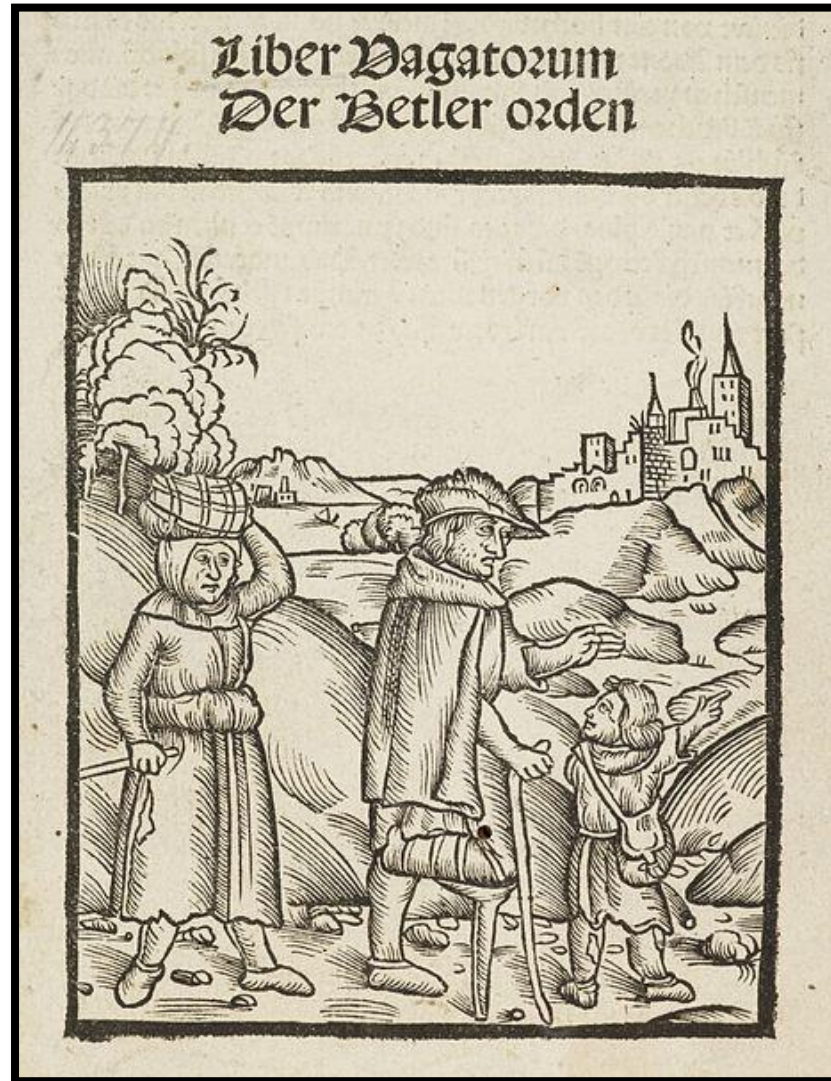

Οι νέες αντιλήψεις περί φτώχιας οδήγησαν σε ένα εντεινόμενο ενδιαφέρον για τον κόσμο της επαιτείας στην τέχνη και λογοτεχνία:
Pieter Bruegel, Οι επαίτες (1568)

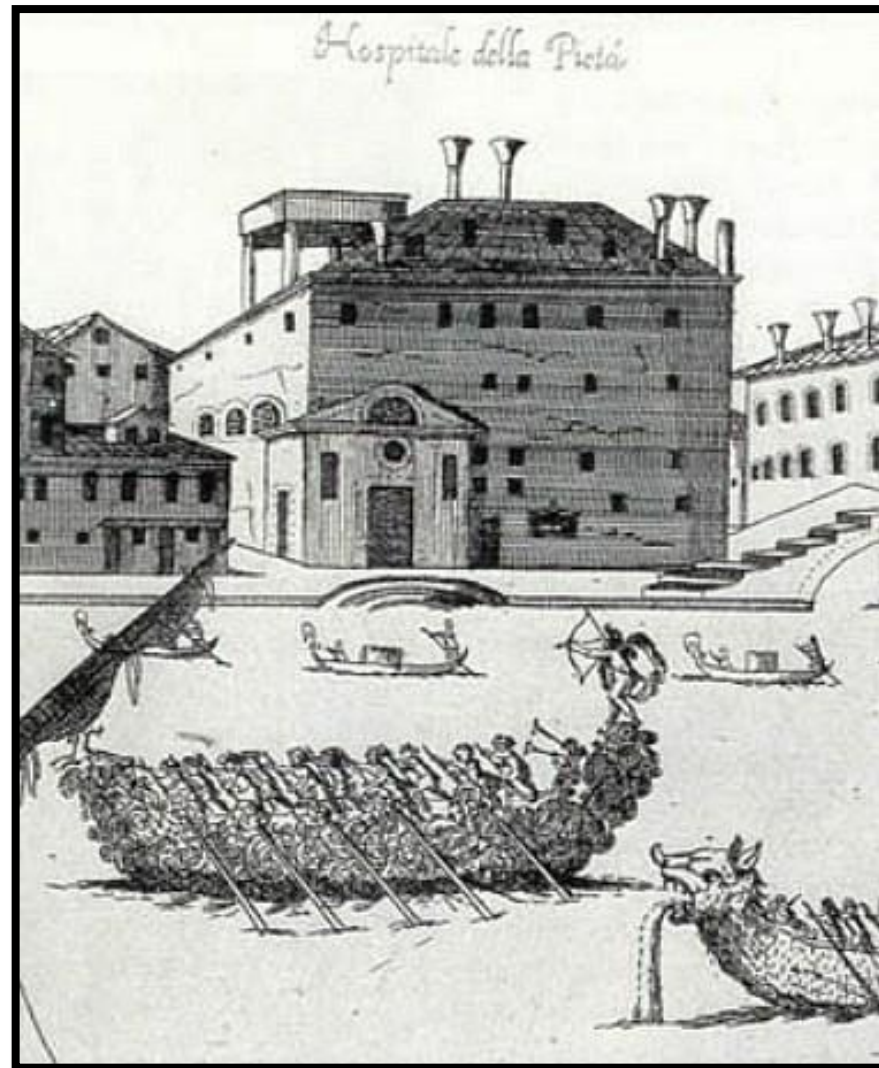

Το εξώφυλλο του *Liber Vagatorum* (1510)

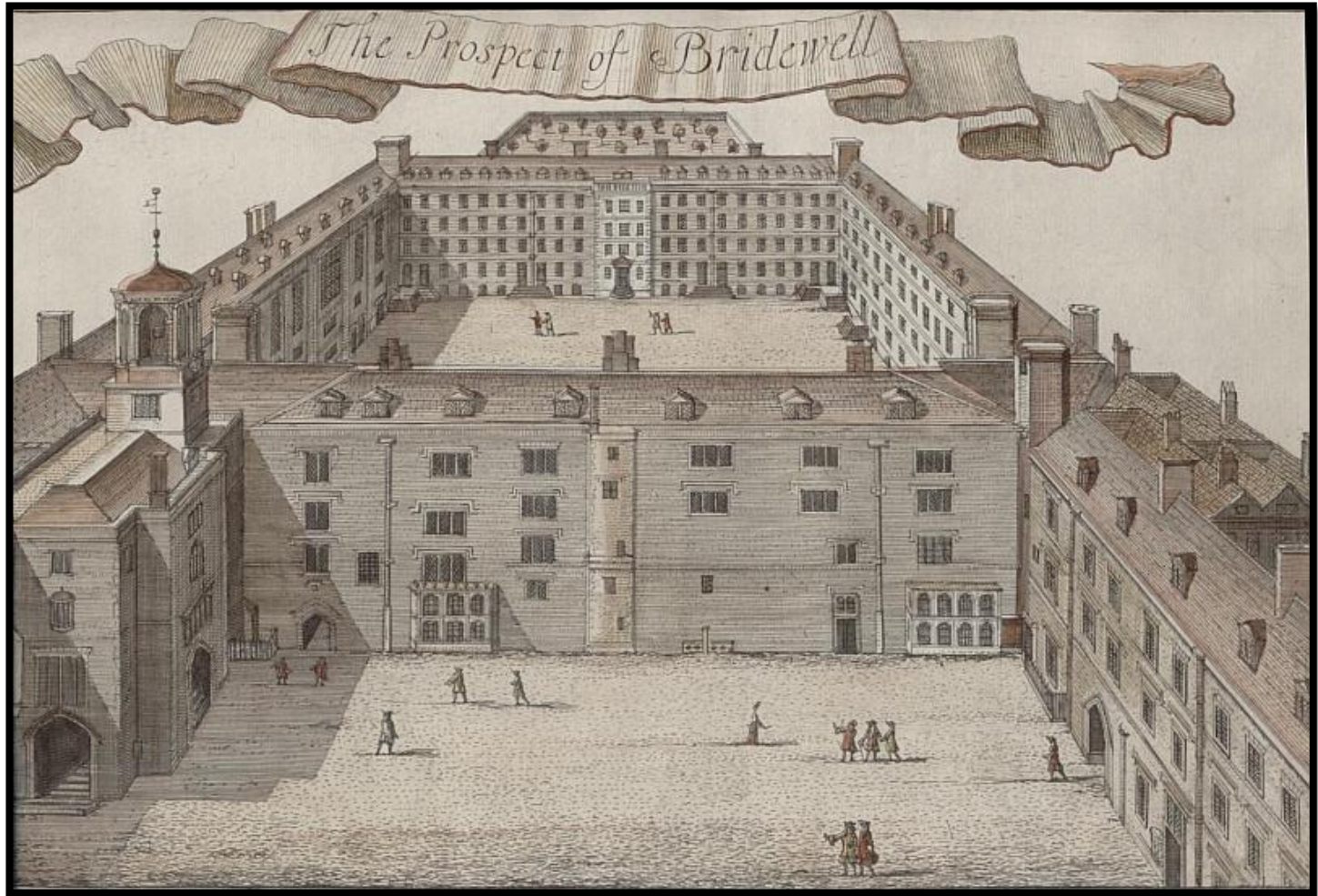

Το βρεφοκομείο και γυναικείο οικοτροφείο Santa Maria della Pietà στη Βενετία

Η ποινικοποίηση της φτώχειας:
Το πτωχοκομείο / γυναικείο αναμορφωτήριο του
Bridewell, 1720

Προς τον μεγάλο εγκλεισμό:
Το πτωχοκομείο του Exeter, 1744

Πατριαρχικές και επαγγελματικές συναρθρώσεις του ανδρισμού

«Ο τεχνίτης προκειμένου να μπορεί να έχει μαθητευόμενο θα πρέπει να είναι οικογενειάρχης: οι οικογενειάρχες επιβαρύνονται με διάφορες υποχρεώσεις στην κοινότητα, με τις οποίες δεν επιβαρύνονται όσοι δεν έχουν στήσει το δικό τους νοικοκυριό. Συνεπώς, φαίνεται σωστό οι νοικοκυραίοι να έχουν αυτό το προνόμιο έναντι όσων δεν είναι οικογενειάρχες, να παίρνουν δηλαδή μαθητευόμενους, γεγονός που θα τους βοηθήσει να βγάλουν τα προς το ζην».

A Memorandum regarding the Statute of Artificers, Αγγλία 1573 [Lena Cowen Orlin (επιμ.), *The Renaissance: A Sourcebook*, Palgrave Macmillan, Νέα Υόρκη 2009, σ. 57].

Η ηλικία ως παράγοντας διαμόρφωσης του ανδρισμού

«Ο μάστορας θα πρέπει να έχει συμπληρώσει τα εικοσιτέσσερα χρόνια του προκειμένου να μπορεί να πάρει μαθητευόμενο: μέχρι να κλείσει τα εικοσιτέσσερα ο άνδρας (τις περισσότερες φορές αν και όχι πάντα) είναι ασυγκράτητος, χωρίς κρίση, και χωρίς επαρκή εμπειρία στην κυριαρχία του εαυτού του. Ούτε τις περισσότερες φορές έχει ακόμη αποκτήσει ολοκληρωμένη ή τέλεια γνώση της τέχνης ή του επαγγέλματος που ασκεί. Και συνεπώς έχει περισσότερη ανάγκη ακόμα να βρίσκεται υπό την εξουσία, ως υπηρέτης ή ως μαθητευόμενος, παρά να άρχει ως μάστορας και δάσκαλος».

A memorandum Regarding the Statute of Artificers, Αγγλία 1573 [Lena Cowen Orlin (επιμ.), *The Renaissance: A Sourcebook*, Palgrave Macmillan, Νέα Υόρκη 2009, σ. 57].

Το επάγγελμα της μαίας: επαγγελματικές δεξιότητες και αρετές

«Η καλή μαία θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα επιδέξια και έμπειρη... Δε θα πρέπει, ωστόσο, να είναι ιδιαίτερα μεγάλη για να μην έχει προβλήματα με την όραση της ή αδύναμα και τρεμάμενα χέρια... Θα πρέπει, επίσης, να γνωρίζει και να είναι πολύ προσεκτική ως προς το πότε πλησιάζει ο τοκετός, διακρίνοντας τις ωδίνες του τοκετού από τους υπόλοιπους πόνους... Αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί όταν σπάσουν τα νερά δε θα πρέπει να χάσει καθόλου χρόνο: εάν υπάρξει καθυστέρηση, η μήτρα στεγνώνει και ο τοκετός καθίσταται πλέον πολύ δύσκολος. Θα πρέπει να βρίσκεται με την έγκυο νυχθημερόν... Η καλή μαία θα πρέπει να έχει πάντα μια βοηθό... να μεταφέρει έλαια και ζεστά λίπη, πετσέτες, ψαλίδια και κλωστή για να κόψει τον ομφάλιο λώρο, ή να αφαιρέσει με δεξιότητα τον πλακούντα... δεν είναι σε θέση όλες οι γυναίκες να το κάνουν αυτό... Η μαία θα πρέπει να είναι καταδεκτική, κεφάτη, προσηνής, εύθυμη και γενναία, και θα πρέπει πάντα να ενθαρρύνει τις γυναίκες...».

Scipione Mercurio, *La commare o riccoglitrice* (1601), σ. 88.

Γυναικεία μαθητεία στο Southampton (1577): ένα ζήτημα αστικής πολιτικής

«Ο Charles Pointdexter και η σύζυγος του Collet συμφώνησαν και δέχθηκαν να κρατήσουν και να στηρίξουν με σωστό και τίμιο τρόπο την Elizabeth Darvall, τη θυγατέρα του μακαρίτη Nicholas Darvall, για έξι πένες την εβδομάδα έως την εορτή της Γεννήσεως του Ιωάννη του Βαπτιστή, το σωτήριο έτος 1578. Και από τότε και στο εξής να την κρατήσουν με δικά τους έξοδα και έτσι να απαλλάξουν την πόλη από κάθε υποχρέωση και να πάρουν την Elizabeth ως μαθητευόμενη τους για τα επόμενα δώδεκα χρόνια. Με βάση αυτά, θα δοθεί άδεια... στον προαναφερθέντα Charles και τη σύζυγο του Collet να παραμείνουν στην πόλη και να στήσουν ένα τσαγκάρικο προς όφελος της πόλης· αλλιώς θα πρέπει να εγκαταλείψουν την πόλη».

Books of Examination and Depositions, 1570-1594 [Lena Cowen Orlin (επιμ.), *The Renaissance: A Sourcebook*, Palgrave Macmillan, Νέα Υόρκη 2009, σ. 61].

Οι οικονομικές αντιξοότητες της γυναικείας χηρείας

«Εγώ η Justina, χήρα του κυρίου Donato, βαφέα, εκλιπαρώ τη Γαληνοτάτη για το έλεος σας, έτσι ώστε να δεχθείτε να με απαλλάξετε από τους φόρους που είχαν επιβληθεί στον σύζυγο μου για το επάγγελμα του ως βαφέα... καθώς εγώ, μια φτωχή χήρα, δεν έχω ασκήσει ούτε το επάγγελμα του βαφέα ούτε καμιά εμπορική δραστηριότητα ύστερα από τον θάνατό του... αλλά μόνο φροντίζω τη φτωχή, πολυμελή οικογένεια μου...».

Αίτηση της χήρας Justina προς το Pien Collegio για φορολογικές ελαφρύνσεις (Βενετία 1566) [Monica Chojnacka-Merry Wiesner-Hanks (επιμ.), *Ages of Women, Ages of Men: Sources in European Social History, 1400-1750*, Longman, Λονδίνο 2002, σ. 280].

Το μεγαλύτερο ποσοστό των βρεφών που εγκαταλείπονταν ήταν κορίτσια

«Το όνομα του κοριτσιού που μας έφεραν την Τετάρτη, 3 Σεπτεμβρίου... την ώρα του εσπερινού είναι Maria Agostina. Την έφερε ο πατέρας της, ο Santi di Cione από το Castelfiorentino. Είπε ότι η γυναίκα του είχε πεθάνει και ότι ήταν τώρα μόνος και τόσο φτωχός που δεν μπορούσε να τη μεγαλώσει, και για αυτό την έφερε στο βρεφοκομείο. Είπε ότι το κορίτσι ήταν τριών εβδομάδων· μαζί του έφερε τρία λινά υφάσματα, ένα κομμάτι παλιό μάλλινο ύφασμα και μια φασκιά σε καλή κατάσταση. Σημειώνουμε ότι ο Santi, ο πατέρας της, είπε ότι θα ήθελε να έρθει και να δουλέψει εδώ ως υπηρέτης για να πληρώσει την τροφή του κοριτσιού με τον μισθό του».

Από τα αρχεία του Ospedale di S. Maria della Scala, San Gimignano (1449)
[Mary Rogers- Paolo Tinagli (επιμ.), *Women in Italy, 1350-1650: A Sourcebook*, Manchester University Press, Manchester 2005, σ. 110-111.]

Προτεινόμενη Βιβλιογραφία

- Monica Chojnacka, *Working Women of Early Modern Venice*, Johns Hopkins University Press, Βαλτιμόρη 2001.
- Merry Wiesner, *Working Women in Renaissance Germany*, Rutgers University Press, New Brunswick, N.J. 1986.
- Judith Bennett, *Ale, Beer, and Brewsters in England: Women's Work in a Changing World, 1300 to 1600*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 1996.
- Susan Broomhall, *Women's Medical Work in Early Modern France*, Manchester University Press, Manchester 2011.
- Tim Reinke-Williams, *Women, Work and Sociability in Early Modern London*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2014.
- Robert Jütte, *Poverty and Deviance in Early Modern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Nicholas Terpstra, *Cultures of Charity: Women, Politics and the Reformation of Poor Relief in Renaissance Italy*, Harvard University Press, Cambridge Mass. 2013.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Φωτογραφίες

Τα εν λόγω έργα αποτελούν Κοινό Κτήμα (public domain) και έχουν ανακτηθεί από το project Wikimedia Commons http://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page